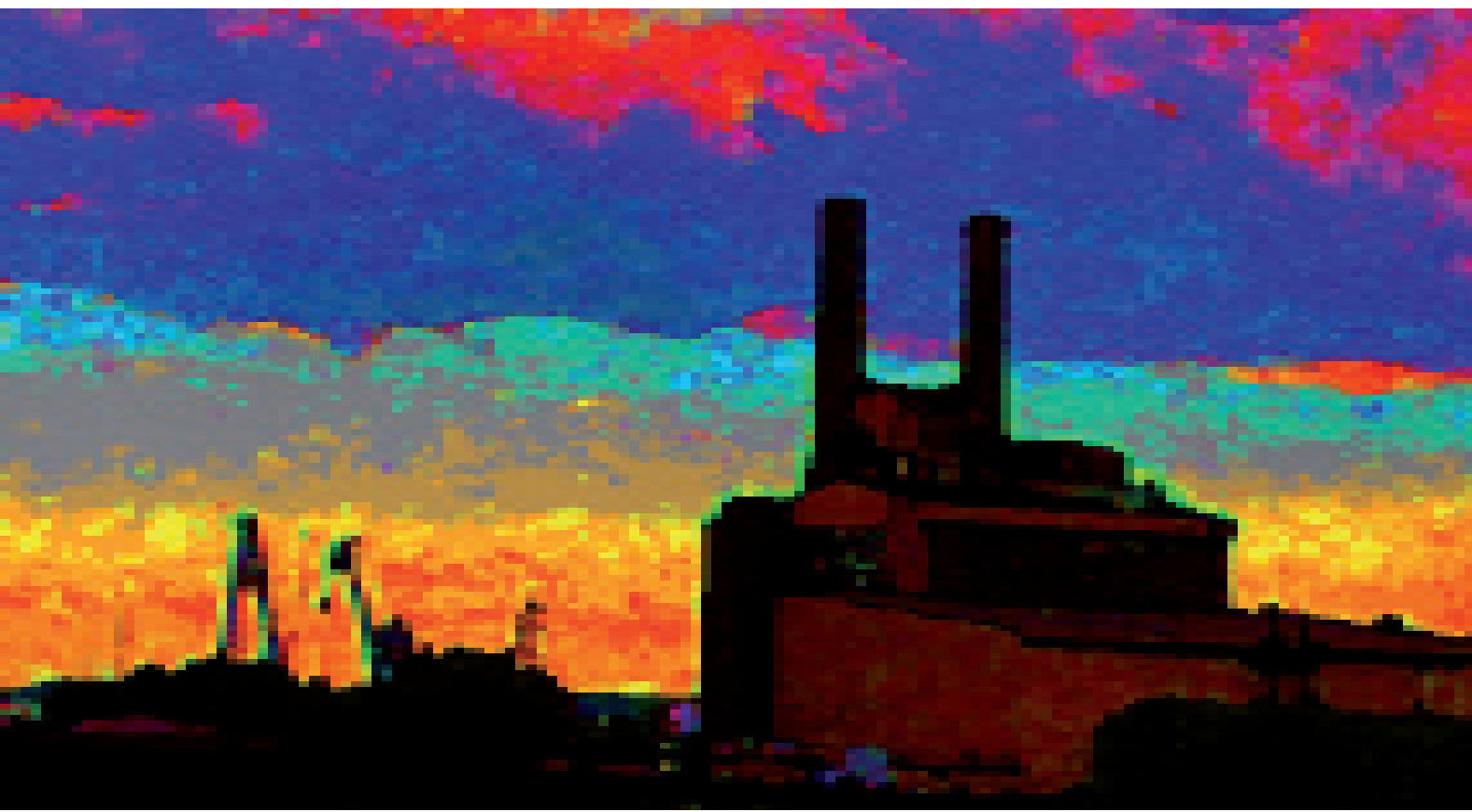

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2010

Sisällysluettelo

I	Kotuksen strategia	3
II	Toimintaympäristön muutokset	5
III	Toimintasuunnitelma 2007–2010	7
	Kielentutkimus	7
	Suomen ja ruotsin kielen huolto	9
	Vähemmistökielten tutkimus ja huolto	11
	Tietohuolto	13
	Kääntäjien tutkintolautakunta	14
IV	Henkilöstö	15
V	Voimavarat	17
	Kehittämishankkeet	17
	Talous 2007–2010	17

Kotuksen strategia

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) on Helsingissä toimiva opetusministeriön alainen kielentutkimuslaitos, joka on perustettu vuonna 1976. Sen toimintaa säätelee laki Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (48/1976, muutokset 1987 ja 1996) ja asetus Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (187/1976, muutokset 1976, 1987, 1996 ja 2004).

Toiminta-ajatus

Kotus on kielitieteellinen tutkimuslaitos, jonka toiminta-ajatuksena on lisätä tietoa kotimaisista kielistä ja niiden asemasta kulttuurissa ja yhteiskunnassa sekä näin luoda edellytyksiä kielelliselle tasa-arvolle Suomessa.

Arvot

Toiminnan lähtökohtana on kielen merkittävyys yksilön elämässä ja yhteiskunnassa.

Kotus tarkastelee kieltä tutkimuksellisesta näkökulmasta ja tuottaa siitä luotettavaa tietoa. Sen toiminta on pitkäjänteistä ja vastuullista, ja se suhtautuu ympäristöönsä aloitteellisesti ja yhteistyöhakuisesti.

Visio

Tutkimuskeskus on tunnettu, perinteisiin nojaava ja uutta luova tutkimus- ja asiantuntijalaitos. Se seuraa aktiivisesti kielen kehitystä ja osallistuu kielipoliittiseen keskusteluun.

Strategia

Kotus keskittyy ensinnäkin tieteellisten, kieliyhteisön ja kieliryhmän historian kannalta keskeisten sanakirjojen ja tietokantojen sekä nykykielen sanakirjojen laatimiseen. Kieliyhteisön kannalta keskeisiä tehtäviä ovat niin ikään kielen kehitystendenssien ja nykykielen normiston taustan tutkimus sekä nimistöntutkimus. Toimintaympäristön muutokset ovat osoittaneet sen, että kielitietoisuuden vahvistaminen, kielenhuolto, viranomaistekstien analyysi ja viranomaisten koulutus on entistä tärkeämpää. Toimimalla aktiivisesti yhteiskunnallisena keskustelijana Kotus korostaa ohjelmaansa kuuluvien kielten ja ylipäätään äidinkielten merkitystä. Laajojen aineistojensa ja monipuolisen kirjastonsa avulla ja niitä kehittämällä Kotus kantaa osaltaan vastuun siitä, että tiedeyhteisöllä ja kansalaisilla on käytössään oman kulttuurin kannalta keskeisiä aineistoja.

Kotuksen ohjelmaan kuuluvat suunnitelmakaudella seuraavat jatkuvat toiminnot:

- Tieteellisten sanakirjojen, *Suomen murteiden sanakirjan*, *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* ja *Ordbok över Finlands svenska folk mål* -teoksen edistäminen, pohjoissaamen etymologisen sanakirjan laatiminen, *Kielitoimiston sanakirjan* uusien versioiden julkaiseminen sekä nykysuomen ja suomenruotsin sanaston seuraaminen.

- Puhutun ja kirjoitetun nykysuomen, suomen kielen kehityksen sekä suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkimushankkeiden edistäminen.
- Suomen, ruotsin, saamen, romanin ja viittomakielen huolto kunkin kielen ajankoh- taisten tarpeiden mukaan ja kielenhuollon yhteistyön vahvistaminen.
- Kotuksen kielenaineskokoelmien ja aineistojen käytettävyyden ja saatavuuden kehittäminen.
- Suomalais-ugrilaisen kirjaston ylläpito ja kehittäminen.

Suunnitelmakaudella päättyvät toiminnot:

- Vogulin sanakirja valmistuu.
- Tšeremissin sanakirja valmistuu.
- Itämerensuomalainen kielikartasto valmistuu.
- Kääntäjien tutkintolautakunta ja siihen liittyvät tehtävät siirtynevät muualle.

Kauden uudet avaukset:

- Selvitetään kieliteknologisen tutkimus- ja kehitystyön osuus Kotuksen toiminnas- sa.
- Selvitetään yhteistyökumppaneiden kanssa suomen ja ruotsin käyttöalaa.

Toiminnan yleiset kehittämistavoitteet suunnitelmakaudella:

- Toimitaan niin, että tieteellisten sanakirjojen, kielen kehitystä ja nykytilaa tutkivien hankkeiden, kielenhuollon sekä manuaalisten ja sähköisten aineistojen sisältö tulee eri kanavien kautta sekä tutkijoille että kansalaisille entistä tutummaksi.
- Pidetään esillä suomen ja ruotsin asemaa ja vaikutetaan kielipolitiikkaan tiedeyh- teisössä ja julkisilla foorumeilla.
- Pyritään parantamaan tutkimusresursseja ulkopuolisella rahoituksella ja käynnis- tämällä tilanteen mukaan yhteisiä hankkeita yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten kanssa.
- Pidetään huoli henkilöstön osaamisen ajantasaisuudesta ja mahdollisuudesta kou- luttautua uudennaisiin tehtäviin.
- Toimitaan aktiivisesti kansainvälisissä ja kansallisissa verkostoissa kaikilla toimin- nan alueilla. Vahvistetaan suhteita eurooppalaisiin tutkimusyhteisöihin ja tehdään yhteistyötä ulkomaisten sisarlaitosten kanssa.

Toimintaympäristön muutokset

Yhteiskunnan muutokset ja kielentutkimus

Kotuksen toimintaan vaikuttavat yhteiskunnalliset ja taloudelliset muutokset, kieliyhteisöjen erilaiset tarpeet sekä tieteenalan kehitys ja painotukset. Toimintaympäristönä on sekä suomalainen yhteiskunta että kansainvälinen ja kansallinen tiedeyhteisö.

Nyky-yhteiskunnassa tarvitaan entistä enemmän erilaisia kieliaineistoja, sanakirjoja ja kielentutkimuksen tuloksia sekä näihin perustuvia, asiantuntijoiden tarjoamia kielipalveluja. Valtioneuvoston päätös vähentää valtion henkilöstön määrää eläköitymisen yhteydessä vaikeuttaa kuitenkin tiedeyhteisössä uusien avausten syntymistä. Jos suunnitelmat toteutetaan ehdotetulla tavalla eli joka toinen vapautuva virka jätetään täyttämättä, Kotuskaan ei voi samassa määrin kuin ennen toteuttaa kaikkia tehtäviään. Vaikka asetus melko yksityiskohtaisesti määrittelee Kotuksen toiminta-alueet, mahdollisuus pitää toimintaa nykyisen laajuisena vaarantuu. Tällöin myös palvelujen laajuutta joudutaan miettimään tarkemmin, eikä uusia tarpeellisia hankkeita kyetä aloittamaan. Pienessä humanistisessa tutkimuslaitoksessa monen hengen vähennys tuntuu kipeämmin kuin suurissa laitoksissa.

Kieli on suurempi osa ihmisten työtä kuin ennen. Kielenkäyttäjän on siten kyettävä tuottamaan, ymmärtämään ja arvioimaan kieltä ja sen merkitystä monissa tilanteissa. Tutkimukseen perustuvan kielitiedon tarve on ilmeinen.

Euroopan unionin elinten kielenkäyttö vaikuttaa jäsenmaiden lainsäädännön ja hallinnon kielenkäyttöön. Yhä enemmän on työelämän kielenkäytön tarpeita, jotka vaativat perusteellista selvitystä ja tutkimusta. Kielentutkijoiden, -huoltajien ja viranomaisten yhteistyö tutkimustehtävien kartoittamiseksi ja koulutuksen järjestämiseksi on entistä tärkeämpää.

Kaikkialla Euroopassa keskustellaan äidinkielen asemasta, kaksikielisyydestä ja kieliryhmien välisistä suhteista. Vähemmistökielten käyttäjien keskuudessa niin Suomessa kuin muuallakin on vahvistunut halu säilyttää, elvyttää ja kehittää omaa äidinkieltä. Kielipoliittiset kysymykset ovat keskeisiä, ja maiden välinen yhteistyö on erittäin tarpeellista. Suomen kielipoliittikkaa on syytä tuoda esiin, ja samalla on syytä tehdä yhteistyötä pohjoismaiden kanssa ja laajemminkin.

Englannin kielen käyttöala on laajentunut tieteessä ja talouselämässä. Jotta suomi ja ruotsi säilyisivät yhteiskunnan kaikilla aloilla käytettävänä kielenä ja jotta englanninkielisen tiedeyhteisön valta-asema ei vähentäisi kiinnostusta muihin kieliin, on tehtävä käyttöalaa koskevia selvityksiä, edistettävä laitosten ja ryhmien konkreettista yhteistyötä, vahvistettava kielentutkijoiden asiantuntemuksen roolia työelämän kielivalintoja punnittaessa ja käytävä keskustelua kansainvälisillä foorumeilla.

Kielenkäyttäjät haluavat tietää omista juuristaan, oman kielen ja muiden kielten suhteista, kielen historiasta ja kaikesta, mikä koskee omaa kieliympäristöä. Siten myös kielen histo-

riallinen kuvaus on aina ajankohtaista ja kieliyhteisölle tärkeää.

Kotus tutkimusjärjestelmän osana

Valtion tutkimuslaitoksena Kotus on Suomen ainoa yliopistojen ulkopuolinen kielitieteellinen laitos. Sen menot katetaan pääosin budjettivaroin, ja vain pieni osa on ulkopuolista rahoitusta. Humanistisella tutkimuksella ei olekaan samanlaista mahdollisuutta saada ulkopuolisia varoja kuin esimerkiksi tekniikan alalla tai liiketaloustieteissä, mutta yhteistyö muiden laitosten kanssa voi edistää mahdollisuuksia saada ulkopuolista rahoitusta.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston selvityksen ja muiden tutkimusjärjestelmää koskevien selvitysten perusteella suunnitelmakaudella toteutetaan mittavia hallinnonuudistamishankkeita, jotka vaikuttavat kaikkiin laitoksiin. Opetusministeriön suunnitelmilla, joiden mukaan laitosten hallinto- ja IT-tehtäviä siirretään palvelu- ja IT-keskuksiin, on vaikutuksensa myös Kotuksen toimintoihin.

Suhteet muihin pohjoismaihin ja lähialueisiin ovat aina olleet keskeisiä, eikä niiden merkitys tulevaisuudessakaan vähene. Kotuksen yhteistyö Pohjoismaiden yliopistojen ja kielilautakuntien sekä Euroopan tutkimuslaitosten kanssa on tärkeää. Elimellinen osa toimintaa on yhteistyö suomalaisten yliopistojen vastaavien laitosten kanssa sekä kansallinen arkisto- ja kirjastoyhteistyö.

Kotus tarkastelee toimintaansa itsearviointin ja arvioinnin avulla. Suunnitelmakaudella Kotus ottaa huomioon myös sen mahdollisuuden, että muiden sektoritutkimuslaitosten tapaan Kotuksessakin tilaustutkimus lisääntyy. Neuvottelukunnan asiantuntemusta hyödynnetään entistä enemmän.

Toimintasuunnitelma 2007–2010

Kielentutkimus

Toimintaympäristön muutokset

Suomessa tehtävää tieteellistä tutkimusta arvioidaan yhä enemmän kansainvälisyyden, tutkimusyhteistyön, monitieteisyyden, yhteiskunnallisen relevanssin ja tuotteistettavuuden perusteella. Tutkijankoulutus on lisääntynyt, mikä on johtanut myös tietoisempaan keskusteluun tutkijanammatin ja -uran mahdollisuuksista. Tiedepolitiikan toimintamallit lähtevät tyypillisesti ns. kovista tieteistä, joten humanistisilta ja etenkin kansallisiin kulttuuri- ja kielikysymyksiin suuntautuvilta aloilta vaaditaan valppautta oman toimintaympäristönsä hahmottamisessa: missä tähdätään kansainvälisyyteen, missä selkeisiin tuotteisiin ja sovellettavuuteen, miten vastataan yhteiskunnan tarpeisiin.

Suurilla historiallisilla sanakirjahankkeilla, joiden varaan Kotus on perustettu ja joiden työ jatkuu koko suunnitelmakauden ajan ja sen yli, on selkeä paikkansa toimintaympäristössä. Ne ovat ainutkertaisia kulttuurituotteita, joilla on kysyntää vuosisatojenkin päästä. Muissakin hankkeissaan Kotus tarjoaa mahdollisuuden pitkäjänteiseen aineistolähtöiseen tutkimustyöhön, joka kohdistuu kielen käytön ja vaihtelun kehityskaariin.

Tutkimus on kielten asemaa vahvistavaa. Siinä korostuu keskustelu paitsi tutkimusmaailman myös erilaisten sidosryhmien ja koko puhujayhteisön kanssa. Kansainvälistä julkaisemista ja esitelmointiä rohkaistaan, mutta sitä ei lähtökohtaisesti arvosteta kotimaista korkeammalle.

Toiminta-ajatus

Kielentutkimuksessa pyritään uuteen tietoon ja näkemyksiin kielten taustasta ja historiasta sekä siitä, mitä nykykielten käytössä, suhteissa ja ihmisten kielellisissä asenteissa tapahtuu.

Sanakirjahankkeet

Tutkimuskeskuksen erityistehtäväksi on muodostunut sellaisten sanakirjojen tuottaminen, jotka ovat kansallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä ja joiden käyttöikä tulee olemaan hyvin pitkä. Monet niistä perustuvat uniikkeihin aineistoihin, joita nykyoloissa olisi enää mahdoton kerätä.

- *Suomen murteiden sanakirjasta, Vanhan kirjasuomen sanakirjasta ja Ordbok över Finlands svenska folkmål* -teoksesta ilmestyy suunnitelmakaudella kustakin yksi osa.
- Tekeillä olevat etäsukukielten sanakirjat, *Tšeremissin sanakirja* ja *Vogulin sanakirja*, valmistuvat suunnitelmakaudella.

Myös nykykielen sanakirjojen toimittaminen on tutkimuskeskuksen pysyvä tehtävä. Ne reagoivat kielen kehitykseen, seuraavat sanaston nykytilannetta sekä antavat ohjeita ja suosituksia sanojen käytöstä ja oikeinkirjoituksesta. Nämä kirjat on paljolti suunnattu suurelle yleisölle. Ne ovat luonteeltaan paitsi nykyistä yleiskieltä kuvaavia myös normatiivisia. Koska sanasto uudistuu ja kielen normit muuttuvat, sanakirjoista on määrävälein toimitettava uudet, ajantasaiset laitokset. Edellisetkään eivät silti menetä merkitystään: ne muuttuvat historiallisiksi sanakirjoiksi, oman aikansa kielen lähdeveoksiksi.

- Nykykielestä laaditaan julkaisuja vuonna 2006 tehtävän tarkemman suunnitelman mukaisesti. Sähköistä nykysuomen tietokantaa täydennetään ja ajantasaistetaan tulevia sanakirjaversioita varten.
- Seurataan yhteiskunnan tarpeita ja odotuksia tehtäessä päätöksiä siitä, mitä ja millaisia sanakirjoja otetaan ohjelmaan, ja siitä, tuotetaanko kirjat paperi- vai verkkomuotoisina.

Sanakirjojen kehittämisessä käytetään jatkuvasti hyväksi tietotekniikan ja kieliteknologian tuoreimpia mahdollisuuksia.

- Sanakirjat tuotetaan rakenteisissa toimitusympäristöissä.
- Kirjojen aineistosta tuotetaan tietokantoja tutkimuksen ja kielenhuollon tarpeisiin.

Kielen käytön ja vaihtelun tutkimushankkeet

Suomen kielessä vakiintuneita ja kehittyviä aloja ovat nimistön, puhutun ja kirjoitetun nykykielen, tekstien ja kirjakielen kehityksen tutkimus. Sähköisten tekstiaineistojen käytettävyyden parantamiseksi tehdään kieliteknologista tutkimus- ja kehitystyötä. Suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkimuksessa Kotuksella on oman nimiarkiston ja nimistönhuollon ansiosta keskeinen rooli, ja alan asiantuntemus on kysyttyä myös yliopistoissa. Itämerensuomalaisen kielten suhteita valottava, suomalais-virolais-karjalaisena yhteistyönä toteutettu kartastohanke valmistuu suunnitelmakauden alussa.

- Tutkitaan puhuttua vuorovaikutusta, kielellistä variaatiota ja kielellisiä asenteita pääkaupunkiseudun eri sosiaalisissa verkostoissa sekä asiointitilanteissa eri puolilla Suomea. Saatetaan päätökseen murteiden muuttumista seuraavan pitkäaikaishankkeen toinen kierros ja suunnitellaan jatkotoimet.
- Tutkitaan kirjoituksen, tekstien ja tekstilajien ominaisuuksia, aineistona pääasiassa julkishallinnon, politiikan ja joukkoviestinten tekstejä. Selvitetään myös kirjakielen ja kirjoitetun kielen lajien muuttumista 1800-luvulta nykypäiviin. Tekstejä tarkastellaan suhteessa työhön ja muihin konteksteihinsa.
- Paikannimistön käyttöä pääkaupunkiseudulla tutkiva, yhteistyössä kaupunkimaantieteen tutkijoiden kanssa toteutettava hanke valmistuu vuonna 2008. Tuleviinkin hankkeisiin yhdistetään tieteidenvälisiä, maantieteen, yhteiskuntatieteiden ja historian tutkimuksen lähestymistapoja.

Tutkimusta vahvistetaan yhteistyön avulla.

- Yhä enemmän tutkimustarpeita nousee tekstityön ja tekstien kautta tapahtuvan vuorovaikutuksen kysymyksistä, joiden alalta Kotus tarjoaa myös palveluja.
- Tilanteen mukaan käynnistetään yhteisiä hankkeita yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten kanssa ja tarjotaan osallistumismahdollisuuksia ulkopuolisen rahoituksen turvin toimiville tutkijoille.
- Hankkeet tarjoavat opinnäytetöiden aiheita. Tutkijat ohjaavat omiin hankkeisiinsa

kuuluvia ja sopimuksen mukaan muitakin opinnäytetöitä sekä antavat alansa dosentti- ja muuta opetusta.

- Tutkijat toimivat tiedeyhteisön erilaisissa asiantuntijatehtävissä.
- Tarjotaan seminaareja ja muita keskustelufoorumeita yhdyssiteeksi eri puolilla maata toimiville tutkijoille. Tällä on erityinen merkitys yliopistoissa vähemmän edustetuilla aloilla sekä aloilla, joita tutkitaan eri kielten ja tieteenalojen laitoksissa; tällaisia ovat nimistön, tekstien ja etymologinen tutkimus.

Tutkimustuloksista raportoidaan eri yleisöille.

- Tutkimuksista esitelmöidään kongresseissa ja tulokset julkaistaan ensisijaisesti arviointijärjestelmää käyttävissä julkaisuissa.
- Lisäksi julkaistaan asiantuntija- ja sidosryhmille sekä aiheesta riippuen myös suurelle yleisölle suunnattuja artikkeleita ja monografioita.

Suomen ja ruotsin kielen huolto

Toimintaympäristön muutokset

Kieli ja työ limittyvät toisiinsa yhä moninaisemmin. Kielenkäyttäjät tarvitsevat hyvin monipuolista tietoa kielestä voidakseen kirjoittaa ja toimia julkisesti. Kielenkäyttötavat ovat muuttuneet nopeasti julkisuuden muutosten, erilaisten viestintävälineiden ja ammattikielten merkittävän aseman vuoksi. Kansainvälistymisen vaikutuksesta englannin kielen käyttö lisääntyy, ja samalla suomen ja ruotsin kielen käyttöalat ovat vaarassa kaventua. Lainsäädännön kieli on muuttunut mm. EU:n vaikutuksesta sekä kieleltään että laatimistavoiltaan. Hallinto laatii yhä enemmän suunnitelmia, selvityksiä, ohjeistuksia, esitteitä ja tiedotteita, mikä näkyy tekstimäärien ja -lajien lisäyksenä.

Ihmiset ovat kiinnostuneita kielestä niin vapaa-aikanaan kuin työssäänkin. Tämä lisää tarvetta kielitiedon yleistajuistamiseen ja tiedon levittämiseen esitelminä sekä sähköisinä ja painettuina julkaisuina. Kielenhuollon palvelujen kysyntä on laajentunut ja monipuolistunut viime vuosien aikana.

Toiminta-ajatus

Kielenhuolto tarkastelee kieltä ja kielenkäytön ilmiöitä ja tuottaa näistä tietoa ja ohjeita kielenkäyttäjien ja yhteiskunnan tarpeisiin.

- Kielenhuolto pyrkii vaikuttamaan siihen, että kielenkäyttäjät saavat helposti käyttöönsä tietoa kielestä, ennen muuta julkisista kirjallisista kielimuodoista.
- Kielenhuolto pyrkii siihen, että kansalliskieliä voidaan käyttää kaikilla yhteiskunnan aloilla.
- Ruotsin kielen huollon tavoitteena on lisäksi pitää suomenruotsi osana ruotsin yleiskieltä.

Suomen kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Kartutetaan systemaattista tietoa julkisesti käytetyn kirjakielen (yleiskielen) tilasta ja sen muutoksista. Tehdään yhteistyötä tutkimushankkeissa ja keskitytään kielenhuollon kannalta kiinnostavien alojen seurantaan. Sanakirjahankkeiden kanssa tehdään yhteistyötä sanaston seurannassa ja ohjailussa.
- Seurataan suomen kielen käyttöalaa yliopistoissa ja Euroopan unionin toimielimissä.
- Laaditaan kielipoliittinen toimintaohjelma, jolla pyritään vahvistamaan viranomaisten, EU-organisaatioiden ja akateemisen maailman suomen kielen käyttöä sekä parantamaan viranomaisten kielenkäyttöä.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan neuvontaa, maksullista koulutusta ja muita kielipalveluja. Kehitetään palveluja ja niiden tuottamista.
- Kehitetään kielenhuollon aineistoja, joita voidaan muokata asiakkaiden käyttöön heidän tarpeidensa mukaan. Tavoitteena on lisätä organisaatioiden omatoimista kielen- ja nimistöhuoltoa.
- Kehitetään omien verkkosivujen tarjontaa monipuolisemmaksi ja helppokäyttöisemmäksi. Suunnitellaan niille aineistoja kohderyhmittäin ja aihepiireittäin.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Kielikelloa* ja ylläpidetään sen verkkoarkistoa.
- Käynnistetään tutkimuskeskuksen hanke, jonka tavoitteena on laatia suuren yleisön käyttöön soveltuva kielioppijulkaisu. Laaditaan yhteistyössä myös paikannimiä esittelevä julkaisu ja nimistöhuollon opas.

Ruotsin kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Seurataan ruotsin kielen käyttöä ja kehitystä Suomessa, varsinkin toimintaohjelmassa *Tänk om ...* esitettyjen ehdotusten toteutumisen kannalta.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan neuvontaa, maksullista koulutusta, kielen- ja nimistöntarkistusta ja muita kielipalveluja, mm. tiedotusvälineiden kielipalvelua ja erikoisalojen sanastoja.
- Lisätään verkkosivujen tarjontaa ja organisaatioiden omatoimista kielenhuoltoa.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Språkbrukia*.
- Pidetään *Finlandssvensk ordbok* ajantasaisena ja laaditaan kielenhuollon opas.
- Kehitetään *Svefix*-kielentarkistusohjelmaa yhteistyössä kieliteknologian ammattilaisten kanssa. Kehitetään myös muita kieliteknologisia sovelluksia.

Yhteistyö ja verkostoituminen

- Kielenhuolto tekee yhteistyötä mm. kieliammattilaisten, sanastotyön ammattilaisten, viranomaisten ja koulun kanssa. Huolehditaan paikannimien kansallisesta standardoinnista.
- Kielenhuolto verkostoituu myös erilaisten standardien laatijoiden ja tietotekniikan asiantuntijoiden kanssa. Tärkeitä ovat sekä kansalliset että kansainväliset toimijat,

mm. standardityö, kotoistus (tietotekniikan paikallisetusten määrittely), kielitekniologian yritykset ja nimiasiantuntijat.

- Kielenhuolto tekee yhteistyötä Pohjoismaiden kielenhuoltajien kanssa. Lisäksi Kotus on jäsenenä eurooppalaisessa kieliasiantuntijoiden verkostossa Efnilissä. Nimistöhuolto on jäsenenä YK:n nimistöasiantuntijoiden työryhmässä UNGEGNissä.

Vähemmistökielten tutkimus ja huolto

Toiminta-ajatus

Kotus toimii omalla toimialallaan sen hyväksi, että Suomessa käytettyjen saamelaiskielten, Suomen romanikielen ja suomalaisen viittomakielen käyttöala voi laajentua. Toiminta edellyttää perustietoa kielen rakenteesta ja kieliopista, kielen variaatiosta ja yleiskielen asemasta kieliyhteisössä.

Kun on kyse näiden kielten yhteiskunnallisesta asemasta, toimitaan yhdessä kieliryhmiä edustavien organisaatioiden kanssa. Samalla edistetään ja seurataan kieliä koskevan lainsäädännön toteutumista.

Saamelaiskielet

Kotus tutkii saamelaiskieliä ja kehittää niiden ilmaisuvaroja. Kotus toimii kielenhuollon asioissa yhteistyössä eri saamenkielisten organisaatioiden ja mm. Oulun yliopiston kanssa. Pohjoissaamen toimintaympäristö on pohjoismainen, mutta inarin- ja koltansaamen huolto on pääosin Suomen asia. Kotus pitää yllä saamen kielen lautakuntaa, joka koordinoi ja edistää saamelaiskielten huoltoa.

Etymologista sanastontutkimusta tehdään lähitulevaisuudessa saamen kielistä yhteistyössä mm. Helsingin ja Oulun yliopistojen kanssa. Tutkimus tuo samalla lisävalaistusta saamelaisien historiaan ja heidän kontakteihinsa muihin kansoihin ja kieliin.

- Saamelaiskielten sanastosta ja sitä koskevista tiedoista tehtävää sähköistä tietokantaa täydennetään ja pidetään ajan tasalla.
- Aloitetaan sanakirjatyö, joka tähtää yleistajuiseen pohjoissaamea koskevaan sekä tieteelliseen, kaikki saamelaiskielet käsittävään etymologiseen sanakirjaan.

Inarinsaame

Inarinsaamen huoltoon tarvitaan toimia kirjakielen kaikilla tasoilla: oikeinkirjoitus, sananmuodostus, nimistö ja kielioppi. Pyritään vakiinnuttamaan inarinsaamen huolto ja tutkimus Kotuksen toiminnassa.

Koltansaame

Selvitetään koltansaamen huollon järjestämistä.

Pohjoissaame

Pohjoissaamea käytetään ja kehitetään Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kielen parissa on useita toimijoita, mm. saamelaiskäräjät, korkeakouluja, kustantamoja. Tätä nykyä nämä kokoavat eri alojen terminologiaa. Pohjoissaamen kielenhuollossa on olennaista eri maiden organisaatioiden välinen yhteistyö.

Kotuksessa työskentelee yksi pohjoissaamen tutkija. Hän osallistuu terminologian ja nimitysten kehittämiseen, sanastontutkimukseen sekä peruskieliopin tutkimukseen. Lisäksi pohjoissaamesta laaditaan yhteistyössä sanastoja, joissa esitellään ja vakiinnutetaan uusia sanavaroja, erityisesti erikoisaloille.

Suomen romanikieli

Suomen romanikieli on vakavasti uhanalainen, ja toimenpiteet sen elvyttämiseksi ovat kiireellisiä. Kielen vahva yhteisöllinen luonne rajaa kielentutkimuksen ja -huollon toimintaympäristöä. Kotus pyrkii toiminnallaan kannustamaan kielen käyttöä ja tukemaan elvytystoimia. Romanikielen lautakunta koordinoi kielen huoltoa ja edistää osaltaan kielen arvostusta.

Kotus on Suomen ainoa laitos, jossa romanikielen tutkimuksella ja huollolla on pysyvät resurssit: kaksi tutkijaa, joista toisella on romani äidinkielenä. Tutkijat toimivat yhteistyössä opetuksesta ja oppimateriaalista vastaavien tahojen kanssa. Suunnitelmakaudella elvytystoimien suunnittelussa voidaan tukeutua kyselytutkimuksella hankittuihin tietoihin kieliasenteista ja romanikielen käyttöalasta. Suomen romanikieli tarjoaa myös kiinnostavaa tietoa kielen muutoksista, vaihtelusta ja innovaatioista, jotka ovat kansainvälisesti keskeisiä teemoja myös Euroopan muiden romanimurteiden tutkimuksessa.

- Osallistutaan asiantuntijoina kielen elvytyshankkeisiin.
- Tuotetaan tietoa romanikielen lautakuntaa varten kirjakielen ja julkisissa yhteyksissä tarvittavan sanaston kehittämiseksi.
- Julkaistaan puhujia ja muita sidosryhmiä varten yleistajuista tietoa kielestä, sen käytöstä ja normista.
- Tuotetaan lingvistisesti merkittävää tietoa tiedeyhteisöä varten.
- Järjestetään seminaareja ja osallistutaan oppikirjayhteistyöhön.

Suomalainen viittomakieli

Kotuksessa on yksi suomalaisen viittomakielen tutkija, joka on yhteistoiminnassa Kuurojen Liiton Viittomakieliyksikön kanssa. Huollon asiantuntijaelimenä toimii lautakunta, joka on asettanut tavoitteekseen myös viittomakieltä koskevan kielitietouden kasvattamisen.

Viittomakieltä käsittelevien julkaisujen ja kielenhuollon keskeiset haasteet ja mahdollisuudet liittyvät verkko- ja mobiiliteknologian kehitykseen. Se on erityisen tärkeää viittomakieliselle yhteisölle, jonka kieli käyttää visuaalista kanavaa. Niinpä esim. viittomakielen lautakunnan suositukset ja viittomakieltä kuvaavat julkaisut voidaan laatia verkkoon ensisijaisesti viittomakielellä.

- Kielenhuolto on verkon kautta vuorovaikutuksessa kieliyhteisön jäseniin heidän omalla kielellään.
- Osallistutaan Kuurojen Liitossa tehdyn viittomakielen verkkosanakirjan monimuotoistamiseen.

Kuurojen Liiton lisäksi tutkimuksen yhteistyökumppaneita ovat viittomakielen opetusta antavat Jyväskylän, Turun ja Helsingin yliopistot.

- Pyritään saamaan aikaan suomalaisen viittomakielen deskriptiiviseen kielioppiin tähtäävä yhteishanke ja monialainen verkosto. Tätä varten pyritään kokoamaan kieltä monipuolisesti edustava korpus, joka on myös sanakirjatyon ja kielenhuollon käytettävissä.
- Myös digi- ja verkkojulkaisemisen edelläkävijöitä eri korkeakouluista pyritään saamaan mukaan yhteistyöhön.

Tietohuolto

Toimintaympäristön muutokset

Kielenkäyttökulttuurin tallennukselle syntyy jatkuvasti uusia haasteita tutkimusmenetelmien ja tutkimuskohteiden monipuolistuessa ja teknisten mahdollisuuksien kehittyessä. Kansallisen muistiperinnön digitointiin ja pitkäaikaistallennuksesta huolehtimiseen kiinnitetään entistä enemmän huomiota.

Tutkimuskeskus muuttaa suunnitelmakauden aikana Helsingin keskustaan lähelle yliopistoa. On myös ollut suunnitelmia siitä, että samanaikaisesti Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen laitoksen kirjasto yhdistetään tutkimuskeskuksen kirjastoon.

Suunnitteilla oleva valtionhallinnon IT-toimintojen uudistaminen tulee koskemaan myös tutkimuskeskusta. Tämä samoin kuin muut toimintaympäristön muutokset ja sähköisten aineistojen lisääntyvä tarve ja käyttö vaikuttavat tietohuollon resurssien suuntaamiseen.

Toiminta-ajatus

Tietohuollon tehtävänä on säilyttää ja ylläpitää kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaita kokoelmia. Niitä kehitetään käyttäjien tarpeita silmällä pitäen. Aineistot ja kirjasto palvelevat tiedeyhteisön ohella myös muuta asiakaskuntaa. Lisäksi tietohuollon tehtävänä on tietotekniikkapalveluista huolehtiminen tutkimuskeskuksen toiminnan vaatimusten mukaisesti.

Tavoitteet ja toimenpiteet

Tietohuollon tavoitteena on asiantunteva tietopalvelu, tyytyväiset asiakkaat ja yhteistyökumppanit sekä laadukas tietotekninen ympäristö.

Huolehditaan kansallisen muistiperinnön talletuksesta ja pyritään takaamaan se, että kielentutkijoilla on käytössään relevantit ja kattavat aineistot, joihin myös muiden alojen tutkijoilla ja suurella yleisöllä on mahdollisimman esteetön pääsy.

Perustoiminnan lisäksi

- Kartoitetaan asiakastyytyväisyys ja kehitetään toimintaa palautteen pohjalta.
- Monipuolistetaan verkkosivujen tietosisältöä.
- Otetaan käyttöön dokumenttien hallinnan tarpeita vastaava hallintajärjestelmä.
- Kansallisen muistiperinnön pitkäaikaistallennuksesta huolehditaan jatkamalla ja nopeuttamalla nauhoitteiden digitointia ja mikrokuvauttamalla ainutkertaisia paperiaineistoja.
- Saatetaan entistä enemmän sähköisiä aineistoja tutkijoiden käyttöön.
- Parannetaan kokoelmien ja aineistojen käytettävyyttä täydentämällä hakemisto- ja luettelotietokantoja.
- Selvitetään tutkimusaineistojen tekijänoikeudellisia ja tietosuojan ja yksityisyyden suojaan liittyviä kysymyksiä.

Kirjaston tavoitteena on suomen kielen ja sen sukukielten johtavana tieteellisenä kirjastona tarjota kattavat, ajantasaiset kokoelmat julkiseen käyttöön ja palvella tiedonhallinnan osaamisella sekä Kotusta että muita tiedontarvitsijoita yhteistyössä muun kirjastoverkon kanssa.

Perustoiminnan lisäksi

- Sähköisten aineistojen hankkimiseksi ja rahoittamiseksi pyritään entistä tiiviimpään yhteistyöhön erikoiskirjastoverkon kanssa.
- Takautuva tallennus saatetaan loppuun.
- Kotuksen ruotsin kielen kirjaston ja Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan Nordica-kirjaston yhteistyömahdollisuudet selvitetään.

Tietohuollon alalla tehdään erimuotoista yhteistyötä useiden kotimaisten ja ulkomaisten arkisto-, kirjasto- ja atk-alan tahojen kanssa. Tiivistetään edelleen yhteistyötä muistiorganisaatioiden kanssa. Kiinteät yhteistyösuhteet ovat tärkeitä myös tiedonvaihdon kannalta.

Kääntäjien tutkintolautakunta

Opetusministeriön asettama työryhmä selvittää parhaillaan kääntäjien tutkinnon kehittämistä ja lautakunnan sijoittamista. Kotuksen toiveena on, että lautakunta siirretään Kotuksesta sellaiseen toimintaympäristöön, jossa sillä on parempi tuki ja kehittämismahdollisuudet. Kotus katsoo, että kääntäjätutkinto ei ole Kotuksen ydintoimintaa.

IV

Henkilöstö

Henkilöstön määrä ja rakenne

Kotuksen henkilöstön kokonaismäärä on 115 (12/2004). Vakinaisia työntekijöitä on 94 ja määräaikaisia 21. Määräaikaisista valtaosa on lyhytaikaisissa tehtävissä toimivia osa-aikaisesti työskenteleviä opiskelijoita. Lisäksi määräaikaisia ovat viransijaiset ja työvoimamäärärahoihin palkatut.

Tutkimuskeskuksen henkilöstömäärä on varsin pieni verrattuna useimpien muiden alojen tutkimuslaitoksiin (esim. Maa- ja elintarvikealan tutkimuskeskus 880 henkilöä, Geologian tutkimuskeskus 830, Kansanterveyslaitos 890, Stakes 470, Riista- ja kalatalouden tutkimuskeskus 300, Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos 290). Mikäli hallituksen kehyspäättös kohdennetaan täysimääräisenä myös Kotukseen, tämä ei voi olla vaikuttamatta Kotuksen toimintamahdollisuuksiin.

Kotuksen henkilöstön keski-ikä on melko korkea, noin 48 vuotta (12/2004). Vaikka uudet rekrytoinnit todennäköisesti alentavat keski-ikää, on ikääntyneiden osuus Kotuksen henkilöstöstä suuri vielä usean vuoden ajan.

Tutkimustehtävien luonteen vuoksi laitoksen työntekijät ovat varsin korkeasti koulutettuja: vakinaisesta henkilöstöstä 82 prosenttia on suorittanut korkeakoulututkinnon. 18 prosentilla on tohtorin tutkinto. Kotuksen koulutustaso on hyvin korkea verrattuna muihin tutkimuslaitoksiinkin.

Kotus tukee henkilöstön koulutuspyrkimyksiä mm. myöntämällä virkavapautta opintoja varten. Lisäksi haetaan tarvittaessa Suomen Akatemian työelämässä olevien henkilöiden jatkokoulutukseen tarkoitettua koulutustukea työntekijöiden jatko-opintojen viimeistelyyn. Lisäksi henkilöstö voi hakea vapautusta normaalitehtävistään muutamaksi kuukaudeksi lyhytaikaisten, pienehköjen tutkimus- ja selvityshankkeiden tekemiseen.

Henkilöstön sisäiseen liikkuvuuteen suhtaudutaan myönteisesti ja sitä tuetaan tarvittaessa koulutuksella.

Uuden henkilöstön rekrytointi

Kotus on ainakin toistaiseksi ollut haluttu työnantaja. Tutkijan työpaikkoja arvostetaan suomen kielen alalla, ja tutkijakoulut tuottavat entistä enemmän tutkijakoulutuksen saanutta työvoimaa. Kotuksen palkkakilpailukyky ei kuitenkaan ole kovin hyvä.

Työhyvinvointi

Työhyvinvointinäkökulma on mukana Kotuksen tulosohjauksessa ja myös kaikessa toiminnassa. Kotuksessa toimii työhyvinvointiryhmä, jossa on sekä työntekijöiden että työnantajan edustajia. Kotus edistää henkilöstön työhyvinvointia erilaisin kehittämishankkein. Työhyvinvointiohjelma on valmistumassa vuoden 2005 loppupuolella. Kotus on aktiivisesti

mukana myös Valtiokonttorin Kaiku-ohjelmassa.

Työhyvinvointia seurataan tekemällä joka toinen vuosi työtyytyväisyyskysely. Edellinen kysely tehtiin 2003 (seuraava lokakuussa 2005). Edellisessä kyselyssä työtyytyväisyysindeksiksi saatiin 3,4 (asteikko 1–5), mikä on hieman valtion laitosten keskitasoa parempi. Tulosta pyritään parantamaan edelleen.

Kotus tarjoaa työntekijöilleen mahdollisuuden harrastaa liikuntaa työpaikan liikuntaryhmissä, järjestää vuotuisen liikuntapäivän ja tukee itsenäistä vapaa-ajan liikuntaa. Pää-tetyöskentelyn aiheuttamien niska-, hartia- ja selkäongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja lievittämiseksi Kotuksessa toimii hieroja.

Kotuksessa toimii työsuojelutoimikunta. Työnantaja ja työsuojeluorganisaation jäsenet toimivat tiiviissä yhteistyössä työterveyshuollon kanssa. Fyysisessä työsuojelussa keskeisellä sijalla ovat istumatyön ja näyttöpäätetyön aiheuttamat ergonomiset ongelmat ja niiden ennaltaehkäisy. Henkisessä työsuojelussa huomiota kiinnitetään hyvään työilmapiiriin ja työssä jaksamiseen. Työt organisoidaan niin, että ne saadaan tehtyä normaalityöajalla. Työelämän ja yksityiselämän yhteensovittamista helpotetaan joustavilla työaikakäytännöillä. Tarvittaessa hankitaan rahoitusta myös työntekijöiden kuntoutukseen (Aslak-ryhmä 2006).

V

Voimavarat

Kehittämishankkeet

Vuorikadun toimitilat

Kotus muuttaa Ilmatieteen laitokselta vapautuviin Vuorikatu 24:n toimitiloihin vuoden 2007 lopulla Senaatti-kiinteistöjen suorittaman rakennuksen peruskorjauksen jälkeen. Muutto parantaa yhteyksiä Kotuksen tärkeimpiin yhteistyökumppaneihin, joista monet sijaitsevat yliopiston keskustakampuksella ja Kruununhaassa. Muuton organisointi ja toteutus on merkittävä ponnistus vuoden 2007 toiminnassa.

Vuorikadun tiloihin syntyy myös yhteinen laaja suomalais-ugrilainen kirjasto, jos Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos kirjastoineen muuttaa sinne. Kotuksen ja laitoksen kirjastot on tarkoitus yhdistää käyttäjän kannalta yhdeksi kirjastoksi.

Kustannuslaskenta ja tuottavuuden kehittäminen

Kotus osallistuu vuosina 2005 ja 2006 opetusministeriön ja Tilastokeskuksen tuottavuushankkeeseen. Hankkeen yhteydessä kehitetään Kotukselle mm. kustannuslaskentajärjestelmä, joka otetaan käyttöön viimeistään vuonna 2007. Järjestelmän tarkoituksena on lisätä kustannustietoisuutta.

Arviointi

Tutkimuskeskus suorittaa suunnitelmakaudella itsearviointia ja toteuttaa 2009 tutkimuksen arvioinnin. Myös asiakastyytyväisyyttä ja Kotuksen tunnettuutta selvitetään suunnitelmakaudella.

Organisaation kehittäminen

Nykyisen organisaation perusrakenne on ollut pienin muutoksin käytössä vuodesta 1994. Sen toimivuutta analysoidaan ja vaihtoehtoisia ratkaisuja selvitetään. Jos merkittävästi uudennlaisiin organisointiratkaisuihin päädytään, ne toteutetaan suunnitelmakauden jälkipuoliskolla uusiin toimitiloihin siirtymisen ja arvioinnin jälkeen.

Talous 2007–2010

Tutkimuskeskuksen määrärahoista osa on toimintamenomomentilla ja osa veikkausvaramomentilla. Tavoitteena on saada koko määräraha toimintamenomomentille suunnitelmakauden 2007–2010 aikana. Toiminta- ja veikkausvararahoituksesta on yli 90 prosenttia sidottua. Palkkausmenot ovat noin 80 prosenttia kokonaismenoista. Kiinteistömenot ovat noin 12 prosenttia.

Menojen kokonaismäärä ylittää vuotuisen rahoitustason, mikä merkitsee säästöjen käyttämistä. Määrärahaa on säästetty aikaisempina vuosina uuden palkkausjärjestelmän rahoittamiseksi ja muuton kustannuksiin. Muuttokustannuksiin ja kaluste- ja konehankintoihin on varattu 300 000 euroa vuodelle 2007.

Rahoitussuunnitelman perustana ovat budjettirahoitus ja veikkausvoittovarat sekä näitä täydentävä tulo-rahoitus. Tulot muodostuvat kielenhuollon palveluista, julkaisujen tekijänpalkkioista, julkaisujen myynnistä ja kääntäjätutkinnon maksuista.

Kehityshankkeet

Vuonna 2007 Kotuksen uuden toimitilan vuokrauskustannuksiin tarvitaan lisää 10 000 euroa kuukaudessa. Jos Kotus muuttaa syyskuun alusta, vuokramenojen lisäys on 40 000 euroa. Vuodesta 2008 alkaen kiinteistömenoihin tarvitaan lisää 120 000 euroa vuodessa.

Taloussuunnitelma 2007–2010

	2006 TAE	2007	2008	2009	2010
Menot	5 629 000	6 055 000	5 890 000	5 925 000	5 960 000
henkilöstömenot	4 419 000	4 505 000	4 540 000	4 575 000	4 610 000
toimitilakustannukset	610 000	650 000	750 000	750 000	750 000
palvelut	367 000	367 000	367 000	367 000	367 000
muut toiminnan menot	233 000	233 000	233 000	233 000	233 000
Kotuksen muutto- ja varustuskustannukset		300 000			
Kehityshankkeet	30 000	40 000	80 000		
Tulot	673 000	675 000	675 000	675 000	675 000
maksullisen toiminnan tulot	588 000	590 000	590 000	590 000	590 000
julkisoikeudelliset tulot	55 000	55 000	55 000	55 000	55 000
muut	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000
Toiminnan rahoitus toimintamomentille	5 636 000	5 691 000	5 839 000	5 839 000	5 839 000
budjetoidut tulot	673 000	675 000	675 000	675 000	675 000
Budjettiraha ja veikkausvaramomentti	2 788 000	2 841 000	2 989 000	2 989 000	2 989 000
	2 175 000	2 175 000	2 175 000	2 175 000	2 175 000
Edellisten vuosien säästöt	721 000	728 000	364 000	313 000	227 000
Siirtomääräraha	728 000	364 000	313 000	227 000	106 000